

TARPTAUTINĖS MUITŲ TEISĖS ŠALTINIŲ TAIKYMO PROBLEMAS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Gediminas Valantiejus

Mykolo Romerio Universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Elektroninis paštas: gvalantiejus@mruni.eu

Pateikta 2015 m. lapkričio 9 d., parengta spaudai 2017 m. kovo 16 d.

DOI: 10.13165/JUR-17-24-1-09

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama tarptautinės muitų teisės šaltinių, kaip tarptautinės prekybos reguliavimo priemonės, teisinė prigimtis bei jų reglamentavimo sistemos formavimosi ypatumai, vystymosi tendencijos ir probleminės sritys. Remiantis besiformuojančia tarptautinių ir nacionalinių teismų ir kitų ginčus nagrinėjančių institucijų praktika atskleidžiami aktualūs tarptautinės bei ES ir nacionalinės muitų (muitinės) teisės santykio klausimai, analizuojama atskirų tarptautinės muitų teisės šaltinių taikymo specifika. Akcentuojama, jog šiuolaikinėmis sąlygomis muitai transformavosi iš valstybių suverenios ekonominės politikos vykdymo instrumento iki tarptautinės teisės reguliuojamo instituto. Kartu parodoma, kaip muitų tarptautinio teisinio reguliavimo sistemos susiformavimas sukelia naujas teises problemas, susijusias su tarptautinės ekonominės teisės šaltinių taikymu nacionalinės teisės sistemoje, atskirų tarptautinės teisės šaltinių bei Europos Sąjungos muitų teisės tarpusavio kolizijomis.

Reikšminiai žodžiai: tarptautinė prekyba, muitai, tarptautinė muitų teisė, Pasaulio Prekybos Organizacijos susitarimai, Suderintos Sistemos konvencija, preferenciniai prekybos susitarimai, Sąjungos muitinės kodeksas.

Įvadas

Konceptuali šiuolaikinės ekonominės pasaulio sistemos sandara bei kartu požiūris į ją reglamentuojančias tarptautines ir nacionalines teisės normas yra grindžiamas iš esmės visuotinai pripažįstamu faktu, jog esminė šios sistemos savybė bei požymis XXI a. sąlygomis yra jos globalumas¹. Tai reiškia, jog šiuolaikinė pasaulio ūkio sistema yra grindžiama liberalia, atvira tarptautine prekyba, o ekonominiai santykiai tarp valstybių kuriami kaip bendra, suderinta ir visas valstybes kaip lygiavertės partnerės susiejanti taisyklių (standartų) sistema, valstybėms sprendžiant standartų įgyvendinimo klausimus bei kilusią įtampą tarpusavio susitarimais².

Akivaizdu, jog dėl savo išskirtinės svarbos šiuolaikinėmis sąlygomis svarbiu teisinio reguliavimo objektu yra tapusi ir tarptautinė prekyba. Tai įvyko XX a. viduryje, susiformavus šiuolaikinei tarptautinei ekonominei teisei, kurios vienu iš pagrindinių tikslų yra pašalinti egzistuojančias prekybos kliūtis (angl. *trade barriers*)³, jas, kaip teisinio reguliavimo objektą, išskiriant iš visų kitų nacionalinių vyriausybės veiksmų prekybos teisės ir politikos srityje visumos⁴. Atitinkamai, šiai teisinio reguliavimo sričiai tradiciškai skiriamas nemažas dėmesys tarptautinės viešosios teisės doktrinoje, kur ją pastaruoju metu nagrinėjo tokie autoriai kaip M. Herdegen (2013) (analizavo bendruosius tarptautinės ekonominės teisės šaltinių santykio ir jų sąveikos su kitomis nacionalinėmis bei transnacionalinėmis teisės sistemomis klausimus), P. Bossche ir Z. Werner (2013) (aptarė su Pasaulio Prekybos Organizacijos kompetencijos įgyvendinimu susijusių tarptautinės teisės šaltinių taikymo aspektus supranacionaliniu ir nacionaliniu lygiu), D. Bethlehemem (2009) (išskyrė pagrindinius tarptautinės ekonominės teisės raidos bruožus) ir kt.

Teisės doktrinoje pastebima, jog tarptautinės prekybos reguliavimas globalios ekonomikos kontekste kelia ir nemažai probleminių klausimų, pavyzdžiui, nagrinėjant valstybių ekonominio suvereniteto koncepciją ir jos praktinį realizavimą. Viena vertus, tarptautinės viešosios teisės doktrinoje daugelis autorių (pvz., M. K. Lewis, S. Frankel; M. Herdegen ir kt.) akcentuoja, kad užsienio prekybos reguliavimo

-
- 1 Žr. pvz., STIGLITZ, J. E., et al. *Joseph Stiglitz and the World Bank: The Rebel Within* (Anthem Studies in Development and Globalization). London: Wimbledon Publishing Company, 2001, p. 57–93; AKEHURST, M.; MALANCZUK, P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 59; JUŠČIUS, V. Ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos poveikis gamybos paskirstymo vartojimo santykių raidai. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2006, p. 5.
 - 2 LAURINAVIČIUS, A., et al. Muitinė tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2014, p. 23.
 - 3 BETHLEHEM, D., et al. *The Oxford Handbook of International Trade Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 32.
 - 4 LANG, A. T. F. *World Trade Law After Neo-Liberalism*. *Social & Legal Studies*. 2014, 23(3): 408–426, p. 412.

sritis, pirmiausiai, net ir išlieka kiekvienos valstybės suvereniteto neatsiejama dalis⁵. Klasikinės ir dažniausiai sutinkamos vienašališkos tarptautinės (užsienio) prekybos reglamentavimo priemonės, kurias taikydamos valstybės realizuoja savo ekonominį suverenitetą, yra tarifinės (angl. *tariff* – maitas), t. y. pagrįstos muitų – mokesčių, kuriais apmokestinamos per valstybės sienas gabenamos prekės, – naudojimu arba kitaip tariant, prekių importo, eksporto ar (istoriniu požiūriu⁶) tranzito operacijų apmokestinimu⁷. Kita vertus, muitai, kaip tradiciškai akcentuojama šių apmokestinimo formą nagrinėjusių teisės krypties mokslininkų (pvz., V. Thuronyi, P. Bossche, Z. Werner ir kt.) darbuose, dėl savo reikšmės ir įtakos tarptautinei prekybai šiuolaikinėmis sąlygomis gali būti analizuojami ir vertinami jau ne tik kaip nacionalinės valstybės mokesčių teisės, bet ir kaip sudėtinė dalis tarptautinės ekonominės (prekybos ir muitų) teisės, *inter alia* apimančios Pasaulio Prekybos Organizacijos susitarimus, kitas tarptautines sutartis (pvz., laisvosios prekybos susitarimus) ar konvencijas (pvz., dėl prekių tarifinio klasifikavimo)⁸.

Be to, šiuolaikinėmis sąlygomis tarptautinės ekonominės teisės reguliuojamų teisinių santykių subjektais yra ir supranacionalinės tarptautinės ekonominės organizacijos, tokios kaip Pasaulio Prekybos Organizacija (toliau tekste – PPO), Pasaulio Muitinių Organizacija (toliau tekste – PMO), taip pat regioninės tarptautinės organizacijos, pavyzdžiui, muitų sąjungos, kuriai priskirtina ir Europos Sąjunga (toliau tekste – ES). Akivaizdu, jog dėl šių priežasčių, esant įvairiems tarptautinės prekybos tarifinio reguliavimo lygmenims (vienašališkam, dvišaliam / regioniniam ir daugiašaliam) susiduriama su sudėtingomis tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio, atskirų tarptautinės teisės šaltinių privalomumo bei nacionalinių ir tarptautinių institucijų kompetencijų padalijimo problemomis⁹. Šias ES lygmeniu kylančias tarifinių tarptautinės prekybos reguliavimo priemonių taikymo teises problemas plačiau yra nagrinėję tokie autoriai kaip M. Lux (2002, 2007) (tyrė santykio tarp tarptautinės ir ES muitų teisės problemas), H. M. Wolfgang ir T. Ovie (2007, 2008), T. Lyons (2005, 2008) B. J. M. Terra ir P. J. Wattel (2012) (analizavo

5 HERDEGEN, M. *Principles of International Economic Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 66–67; LEWIS, M. K.; FRANKEL, S., et al. *International Economic Law and National Autonomy*. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 52–53.

6 Šiuo metu, remiantis Bendrojo susitarimo dėl tarifų ir prekybos (angl. GATT) nuostatomis, tranzito muitai valstybėse, esančiose Pasaulio Prekybos Organizacijos, narėmis netaikomi, žr. MEDELLENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B. *Mokesčių teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 591.

7 BERNATONYTĖ, D. *Tarptautinė prekyba*. Kaunas: Technologija, 2011, p. 312; Buškevičiūtė, E. *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija, 2007, p. 155.

8 THURONYI, V. *Comparative Tax Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 335; BOSSCHE, P.; WERNER, Z. *The law and policy of the World Trade Organization: text, cases and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 474.

9 Žr. pvz. LEAL-ARCAS, R. *International Trade and Investment Law. Multilateral, Regional and Bilateral Governance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Ltd., 2011, p. 35–36, 60–61, 85–86.

ir išskyrė bendruosius ES muitų teisės bruožus), R. Leal-Arcas (2008, 2011) (ap-
tarė ES bendrosios prekybos ir muitų politikos įgyvendinimo teisinės prielaidas ir
lygmenis) ir kt.

Lietuvos Respublika dar 1993 m. tapo pilnateise PMO nare, o XXI a. pirmajame
dešimtmetyje įstojo į kitas pagrindines universalias bei regionines tarptautines
organizacijas, reguliuojančias tarptautinę prekybą (2001 m. įstojo į PPO, o 2004 m.
– į ES). Todėl Lietuva, kaip ES valstybė narė, plėtodama tarptautinę prekybą, taip
pat susiduria su analogiška tarptautinės prekybos tarifines reguliavimo priemonės
(muitus) reglamentuojančių tarptautinės muitų teisės šaltinių taikymo teisine pro-
blematika. Tačiau pastarąjį dešimtmetį (nuo įstojimo į ES momento) šiems klau-
simams teisės mokslo doktrinoje nebuvo skiriamas didesnis dėmesys. Ekonominę
muitų prigimtį ir jų taikymo poveikį Lietuvoje analizavo E. Buškevičiūtė (2007)
ir D. Bernatonytė (2011). Fundamentalesnius teisinius klausimus, susijusius su
tarptautinės ekonominės ir nacionalinės bei ES teisės santykiu, kiek tai susiję *in-
ter alia* ir su muitų teisiniu reguliavimu, nagrinėjo tik A. Laurinavičius (2014), A.
Medelienė ir B. Sudavičius (2011), D. Povilauskienė (2006), A. Raišutis (2005). Šių
autorių studijose iš esmės yra diskutuojama dėl muitų (muitinės) teisės šakos stau-
tuso Lietuvos teisinėje sistemoje. Taip pat pažymėtina, jog Lietuvos integracijos į
PPO ir ES, kaip muitų sąjungą, procesą bei specifines jo teisinės pasekmes (prekių
muitinės kilmės, vertės nustatymui, prekybos apsaugos priemonių (antidempingo
muitų), taikymui) yra analizavęs V. Rimkus (2005) ir J. Radžiukynas (2011). Tačiau
praktiniai aspektai, pavyzdžiui, kaip Lietuvos Respublikoje taikomi tarptautinės
muitų teisės šaltiniai (pvz., teismų praktikoje) ar kokios šioje srityje kyla praktinės
problemos, plačiau neaptariami. Pastarąjį dešimtmetį (nuo 2010 m.) publikuotuose
atskiruose moksliniuose straipsniuose¹⁰ yra nagrinėjami tik tarptautinių sutarčių
mokesčių klausimais (pvz., dvigubo apmokestinimo išvengimo sutarčių) taikymo
ypatumai, tačiau juose neanalizuojamos tarptautinės sutartys (susitarimai) muitų
klausimais, nors muitai yra viena iš pagrindinių netiesioginių mokesčių rūšių valsty-
bės mokesčių sistemoje¹¹.

Atitinkamai, galima konstatuoti, jog tarptautinių muitų teisės šaltinių taikymo
klausimai siejant juos su jurisprudencija tarptautinės ir ES teisės srityje bei ginčus
nagrinėjančių institucijų praktika nacionalinėje teisės doktrinoje yra analizuoti tik
fragmentiškai. Teoriniu aspektu platesnio mokslinio diskurso šia tema būtinybę
sąlygoja ir pastaruoju metu vykstanti diskusija¹² dėl muitų (muitinės) teisės prigim-

10 LUČINSKIENĖ, A.; RIMKUS, V. Mokestinių sutarčių vieta tarptautinio apmokestinimo
šaltinių hierarchijoje. Socialinių mokslų studijos. 2010, 3(7), 197–211: 207; PUZINSKAITĖ, E.;
KLIŠAUSKAS, R. Mokesčių teisės sistema ir apmokestinimo principai. Jurisprudencija, 2012,
19(2): 678.

11 BUŠKEVIČIŪTĖ, E. *supra* note 7, p. 155.

12 Žr. MEDELIENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B. Finansų ir mokesčių teisė kaip mokslinio tyrimo
objektas. Teisė. 2011, 78: 104–118.

ties nacionalinėje teisinėje sistemoje¹³. Pavyzdžiui, kaip nurodo prof. A. Laurinavičius (2014), muitų (muitinės) teisė gali būti laikoma integralia – kompleksine teisės šaka, kurios normų sistemą sudaro tarptautinės, ES ir nacionalinės teisės normų kompleksas¹⁴. Todėl šiame kontekste itin svarbu identifikuoti, kaip turėtų būti užtikrinama efektyvi jų sąveika minėtas normas taikant praktiškai (pavyzdžiui, sprendžiant mokestinius ginčus). Praktiniu aspektu, šiandieninėmis sąlygomis Lietuvos Respublika, kaip PPO ir ES narė, kelia strateginius tikslus vykdyti stabilią ir patikimą užsienio prekybos politiką, laikantis ES bendrosios prekybos politikos reikalavimų ir įsipareigojimų PPO, o kartu ir diversifikuoti užsienio prekybos struktūrą bei išvengti ekonomikos priklausomybės nuo galimai nestabilių esamų prekybos partnerių¹⁵. Todėl ir praktiniu požiūriu tampa itin svarbiu klausimas, kokie iššūkiai tenka nacionalinei teisei sistemai taikant tarptautinės prekybos reguliavimui svarbius tarptautinius muitų teisės šaltinius Lietuvoje ir kokias praktines jų taikymo teises problemas bei jų sprendimo būdus galima identifikuoti?

Šiuo tikslu straipsnyje, visų pirma, nagrinėjami muitų, kaip tarptautinės prekybos reguliavimo priemonės, teisinio reglamentavimo sistemos formavimosi ypatumai ir juos reglamentuojančių tarptautinės teisės šaltinių specifiniai bruožai. Antra, siekiant identifikuoti teisinio reguliavimo problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus, remiantis besiformuojančia tarptautinių ir nacionalinių teismų ir kitų ginčus nagrinėjančių institucijų praktika straipsnyje detaliau analizuojama svarbiausių tarptautinių muitų teisės šaltinių (PPO susitarimų, 1983 m. Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencijos) taikymo specifika sprendžiant teisinius ginčus Lietuvoje, tiriami aktualūs tarptautinės bei ES ir nacionalinių Lietuvos muitų teisės normų santykio klausimai. Atliekant tyrimą, pasitelkiami loginis, analizės ir sintezės, sisteminis, lyginamasis ir profesinės patirties apibendrinimo metodai.

1. Tarptautinės muitų teisės šaltinių sistemos susiformavimas ir jos specifiniai bruožai

Teisinis požiūris į muitus, kaip tarifinę tarptautinės prekybos reguliavimo ir apmokestinimo priemonę, ilgą laiką evoliucionavo ir kito. Reikia pastebėti, kad muitų, kaip ir visų kitų mokesčių, teisinio reglamentavimo institutų susiformavimas sieja-

13 Lietuvos teisės doktrinoje, apibrėžiant teisės normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, susijusius su prekių gabenimu per valstybės sieną ir muitų rinkimu, visumą, paraleliai vartojami tiek muitų, tiek ir muitinės teisės terminai; žr., pvz., LAURINAVIČIUS, A., et al., *supra* note 2, p. 36–37; RAIŠUTIS, A. Lietuvos Respublikos muitų teisės savarankiškumo problematika. *Jurisprudencija*. 2005, 70(62): 74–80, p. 75; MEDELIENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B., *Ibid.*, p. 115.

14 LAURINAVIČIUS, A., et al., *supra* note 2, p. 62.

15 Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2014 m. sausio 27 d. įsakymas Nr. 4–58 „Dėl Lietuvos eksporto plėtros 2014–2020 m. gairių patvirtinimo“. TAR, 2015-05-22, Nr. 7782.

mas su valstybių atsiradimu, ir būtent muitai laikomi viena iš seniausių valstybės nustatomų mokesčių rūšių, nes buvo renkami ir administruojami dar senovės Egipte, Romos Imperijoje, Antikinėje Graikijoje ir Kinijoje¹⁶. Atitinkamai, muitų, kaip tarifinės užsienio prekybos reguliavimo priemonės, kilmė ir teisinė prigimtis yra siejama, visų pirma, būtent su suverenių valstybių ekonominės politikos vykdymo instrumentais¹⁷. Siekiant užtikrinti tarptautinės prekybos plėtrą, sumažinti prekybinių bei ginkluotų konfliktų tarp valstybių grėsmę, sprendžiant kitas ekonomines problemas (pvz., nuolatinį prekių kainų augimą dėl aukštų muitų tarifų taikymo) tik nuo XIX a. pab. ir ypač nuo XX a. pr. multus pradėta detaliam reglamentuoti ir tarptautiniu lygiu, t. y. tarptautinėmis sutartimis bei susitarimais, kurie, pirmiausia, turėjo dvišalį pobūdį (buvo sudaromi tarp konkrečių valstybių)¹⁸.

Šiuolaikinė daugiašalė tarifinių tarptautinės prekybos reguliavimo priemonių sistema, grindžiama nuostata, jog šių specifinių visuomeninių santykių teisinio reguliavimo sričių tarpusavio suderinamumas yra sprendžiamas visiems pasaulinės prekybos partneriams laikantis bendrųjų principų, pradėjo formuotis tik nuo XX a. vidurio. Tai paskatino tiek, visų pirma, nacionalinių ekonomikų destrukcija Antrojo pasaulinio karo metu, tiek ir komandinės, valstybės kontroliuojamos ekonomikos žlugimas ir / arba transformacija pasibaigus Šaltajam karui, kas iš esmės atvėrė didesnes galimybes tarptautinės prekybos bei globalios ekonomikos plėtrai visame pasaulyje¹⁹. Modernios tarptautinės prekybos tarifinio reguliavimo sistemos tarptautiniu teisiniu pagrindu laikytinas 1948 m. Bendrasis susitarimas dėl tarifų ir prekybos (angl. *General Agreement on Tariffs and Trade*; toliau tekste – GATT susitarimas) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, padarytais Urugvajaus derybų raunde 1994 m.) ir 1995 m. įsigaliojęs PPO steigiamasis susitarimas bei jo priedai²⁰ (toliau tekste – PPO susitarimai), kuriuos šiuo metu yra ratifikavusios bei prie jų prisijungusios didžioji dalis pasaulio valstybių. Vienas iš jų priėmimo tikslų, deklaruotų 1986 m. Urugvajaus deklaracijoje, ir buvo sumažinti egzistavusias netaarifines, su apmokestinimu nesusijusias tarptautinės prekybos kliūtis, konvertuojant jas į multus, kaip pagrindinę ir skaidriausią tarptautinės prekybos reguliavimo priemonę²¹.

16 BUŠKEVIČIŪTĖ, E., *supra* note 7, p. 155.

17 LAURINAVIČIUS, A. Tarptautinės prekybos iššūkiai ir konceptualūs muitinės veiklos pokyčiai. *Intelektinė ekonomika*. 2007, 2(2): 25–35, 25–29.

18 EINHORN, T. *Customs Law, International. The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Volume II. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 961–962; JACKSON, J. H. *The World Trading System: Law and Policy of International Economic Relations*: 2nd edition. Cambridge: MIT Press, 2002, p. 151.

19 LAURINAVIČIUS, A., et al., *supra* note 2, p. 22; HERDEGEN, M., *supra* note 5, p. 15.

20 Pasaulio Prekybos Organizacijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 46–1619.

21 GATT, *Basic Instruments and Selected Documents*, 33rd Supplement. Geneva, GATT, 1987, p. 19.

Šio tikslo įgyvendinimui didžiausią reikšmę turi du pagrindiniai GATT susitarime įtvirtinti principai, suvaržantys valstybių suverenitetą muitų reglamentavimo srityje: (i) didžiausio palankumo prekyboje principas (angl. *Most Favoured Nation principle*; *MFN*): bet kurios maito nuolaidos ar kiti prekybos taisyklių pakeitimai, dėl kurių susitarė dvi ar daugiau valstybių, turi įsigaliooti visų kitų valstybių atžvilgiu; GATT susitarimo I straipsnis) ir (ii) nacionalinio režimo (angl. *National Treatment*) principas, reiškiantis, jog prekybos iš kitų valstybių atvežtomis prekėmis sąlygos taikant vidaus apmokestinimo ir kitas reguliavimo priemones turi būti ne blogesnės nei nustatytos vietinės kilmės prekėms (GATT susitarimo III straipsnis)²². Kartu, GATT susitarimo XXIV straipsniu nustatoma vienintelė šio principo išimtis, t. y. įtvirtinama valstybių teisė sudaryti preferencinius, arba laisvos prekybos, susitarimus, kuriems galiojant, sumažinami ar panaikinami maito mokesčiai ir kiti prekybos barjerai tarpusavio prekybai tarp susitarusių šalių²³.

Taigi tarptautiniu aspektu muitų teisiniu reglamentavimui yra itin svarbūs specialūs PPO steigiamojo susitarimo priedai – Sutartis dėl 1994 m. Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos VII straipsnio įgyvendinimo (reglamentuoja prekių muitinės vertės, nuo kurios skaičiuojama absoliuti dauguma muitų, pagrįstų vertybine (lot. *ad valorem*) maito norma, nustatymą)²⁴ ir Sutartis dėl kilmės taisyklių, kuri apibrėžia bendrąsias nuostatas, pagal kurias nustatoma prekių muitinė kilmė, t. y. valstybė, kuri laikoma prekių muitinės kilmės šalimi, kas teisiniu požiūriu nulemia, kokie maitai – įprastiniai ar sumažinti (lengvatiniai arba preferenciniai) turėtų būti taikomi importuotoms prekėms²⁵. Be to, apmokestinimo maitais tikslu siekiant vienodai vertinti visas skirtingų rūšių prekes, kurios yra tarptautinės prekybos objektu, ir supaprastinti prekių kodavimą nustatant muitų tarifus, 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje buvo pasirašyta tarptautinė Suderinta prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (toliau tekste – Suderintos Sistemos konvencija)²⁶, kurią šiuo metu naudoja absoliuti dauguma pasaulio valstybių ir kurios įgyvendinimą prižiūri šiuo metu daugiau kaip 170 pasaulio valstybių vienijanti nuo 1952 m. veikianti Pasaulio Maitinių Organizacija (PMO)²⁷. Galima konstatuoti, jog šiuo

22 HERDEGEN, M., *supra* note 5, p. 188; EINHORN, T., *supra* note 18, p. 960.

23 LEAL-ARCAS, R., *supra* note 9, p. 25.“;

24 Pasaulinėje praktikoje labiausiai yra paplitę vertybiniai maito mokesčiai, apskaičiuojami vertybinės maito normos procentinę išraišką dauginant iš prekių muitinės vertės; žr. BAKKER, A.; OBUOFORIBO, B. *Transfer Pricing and Customs Valuation: two worlds to tax as one*. Amsterdam: IBFD, 2009, p. 61.

25 Preferenciniai maitai taikomi tada, kai prekės yra kilusios iš valstybės, su kuria sudaryta tarptautinė sutartis, numatanti sumažinto arba nulinio maito dydžio taikymą; žr. LUX, M. *Guide to Community Customs Legislation*. Bruxelles: Bruylant, 2002, p. 160.

26 Tarptautinė suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (priimta 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje). Valstybės žinios. 1994, Nr. 33–604.

27 EINHORN, T., *supra* note 18, p. 974.

metu tarifinių užsienio prekybos reguliavimo priemonių (muitų) taikymas ir muitų dydžio nustatymas tarptautiniu mastu remiasi trimis pagrindiniais suderintais elementais: prekių muitine verte (kurios nustatymo pagrindas yra prekės kaina), prekių muitine kilme ir prekių tarifine klasifikacija (kitaiip dar vadinama 3K sistema²⁸: kaina, kilmė ir klasifikacija (kodas). Būtent šiuos muitų nustatymo elementus reglamentuojančių daugiašalių tarptautinių sutarčių taikymo problematika (Lietuvos teisinės sistemos kontekste) yra plačiau nagrinėjama kitame darbo skyriuje.

Kartu būtina pažymėti, jog tarptautinės teisės doktrinoje iš esmės sutinkama, jog šiuolaikinėmis sąlygomis minėtos tarptautinės sutartys yra priskiriamos specialiai tarptautinės viešosios teisės šakai – tarptautinei ekonominei teisei²⁹, kurios atskiru pošakiu pripažįstama tarptautinės (pasaulinės) prekybos teisė (M. Herdegen, R. Leal-Arcas, R. F. Folsom, M. W. Gordon, J. A. Spanogle)³⁰ ar tiesiog tarptautinė muitų teisė (kaip atskiras institutas; išskiria T. Einhorn)³¹. Minėti autoriai pažymi, kad ji apima teisės normas, skirtas reglamentuoti tarptautinės prekybos prekėmis kliūčių pašalinimą, įskaitant tokius klausimus kaip muitai, jų administravimas, kontrolė ir kitų prekių judėjimo per valstybių išorines sienas kontrolės priemonių įgyvendinimas. Taigi muitai, kaip teisinio reguliavimo institutas, jau nebeapatinka vien tik į valstybių suverenios ekonominės politikos įgyvendinimo sferą, bet yra laikytini ir tarptautinės teisės šaltinių reguliavimo objektu.

2. Daugiašalių tarptautinių sutarčių muitų klausimais taikymo Lietuvos teisinėje sistemoje ypatumai

Šiuolaikinėmis sąlygomis pagrindinis (pirminis) tarptautinės prekybos ir muitų reguliavimo lygmuo yra daugiašalis, t. y. tas, kuris apima pagrindines nuostatas, principus ir taisykles, privalomas visoms PPO valstybėms narėms, ir PPO daugiašalius susitarimus³². Siekiant įgyvendinti valstybių išpareigojimus, numatytus PPO susitarimuose, ir plėtoti efektyviai funkcionuojančią tarptautinės prekybos tarifinio reguliavimo sistemą remiantis PPO teisėje įtvirtintais principais, itin svarbu užtikrinti veiksmingą šių tarptautinių susitarimų įgyvendinimą atskirų valstybių

28 BARONAITĖ, M. Importuotų apgadintų transporto priemonių muitinio vertinimo ypatumai. Teisė. 2010(77): 63–80, p. 63; HEIJMANN, F. H. A.; MULDER, H. Europos Sąjungos muitų teisė. Europos Sąjungos teisė. Seminarai. Vilnius, 2005, p. 22–23, 25.

29 McRae, D. International Economic Law and Public International Law: The Past and The Future. Journal of International Economic Law. 2014, 17: 627–638, p. 632.

30 HERDEGEN, M., *supra* note 5, p. 3; LEAL-ARCAS, R., *supra* note 9, p. 5–7 ; FOLSOM, R. F.; GORDON, M. W.; SPANOGLE, J. A. International Trade and Economic Relations: 3'd edition. St. Paul, USA: Thomson West, a Thomson business, 2004, p. 6.

31 EINHORN, T., *supra* note 18, p. 958.

32 Radžiukynas, J., et al. Europos Sąjungos bendroji prekybos politika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 15.

teisinėse sistemose. Šiuo aspektu tiek tarptautinės teisės doktrinoje, tiek ir praktiniu lygiu yra plačiai diskutuojama, ar valstybės turėtų užtikrinti tiesioginį PPO susitarimų (GATT susitarimo, kitų PPO susitarimų, pavyzdžiui, dėl prekių muitinės kilmės ir vertės nustatymo) taikymą, t. y., ar jos pasižymi tiesioginio veikimo (angl. *direct effect*) savybe, suteikiančia teises ir pareigas tiesiogiai asmenims ir leidžiančia juos taikyti nacionalinėje teisėje nepriėmus įgyvendinančių nacionalinių teisės aktų³³. Šis klausimas pirmiausiai yra siejamas su PPO susitarimų taikymu, kai kompetingos nacionalinės institucijos ir nacionaliniai teismai sprendžia ginčus dėl ribojančių tarptautinės prekybos priemonių (tarp jų tarifinių reguliavimo priemonių, pavyzdžiui, galimai diskriminuojančių muitų tarifų ar muitų administravimo taisyklių) taikymo³⁴.

Nagrinėjant šį probleminį aspektą, pastebima tendencija, jog tradiciškai daugelio ekonomiškai svarbių pasaulio valstybių (JAV, Japonija, Kinija, Kanada, Rusija, ES valstybės narės) praktika, visų pirma, teisminių institucijų praktika, patvirtina, kad šioms sutartims vis tik nėra suteikiamas tiesiogiai veikiančių sutarčių (angl. *self executing treaties*) statusas³⁵. Atskirų minėtų valstybių praktika svyruoja tarp griežtai dualistinio PPO susitarimų įgyvendinimo modelio (pavyzdžiui, JAV, kur PPO susitarimai tiesiogiai netaikomi³⁶) ir mišraus (koordinacinio) modelio (pavyzdžiui, Japonija, ES valstybės), kur pripažįstama, jog gali būti tiesiogiai taikoma dalis šių susitarimų nuostatų, kurios yra pakankamai konkrečios ir suteikia subjektines teises ar pareigas, ar į kurias nukreipia nacionalinės teisės normos³⁷. Tokio pobūdžio byloje (ginčiuose) dėl PPO susitarimų taikymo tiek tarptautiniu³⁸, tiek ir nacionaliniu lygiu, pavyzdžiui, JAV teismų praktikoje³⁹, paprastai remiamasi argumentais, kad, visų pirma, PPO susitarimai yra per daug neapibrėžti tam, kad būtų tiesiogiai taikomi, antra, laikomasi nuostatos, jog PPO susitarimai sukelia teises ir pareigas valstybėms, todėl ginčai dėl PPO susitarimų taikymo turėtų būti sprendžiami tarpvalstybiniu lygiu – derybomis

33 FISCHER, M. E. Is the WTO Appellate Body a “Constitutional Court”? The Interaction of the WTO Dispute Settlement System with Regional and National Actors. *Georgetown Journal of International Law*. 2008, 40: 291–310, p. 297–299.

34 CHAISSE, J. Deconstructing the WTO Conformity Obligation: a Theory of Compliance as a Process. *Fordham International Law Journal*. 2015, 38(57): 58–97, p. 64.

35 HERDEGEN, M., *supra* note 5, p. 269; ŽIVIENJAK, I. Effect of WTO Law in the EU and the individual’s right to Damages Caused. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*. 2012, 8: 531–560, p. 537–538.

36 WILSON, E. A. 2014. Russia in the WTO: Will It Give Full Direct Effect to WTO Law? *Global Business & Development Law Journal*, 27: 325–358, p. 336.

37 KARKY, R. An Issue of Invocability of Provisions of the WTO Covered Agreements Before Domestic Courts. *Annual Survey of International & Comparative Law*. 2011, XVII: 209–224, p. 224.

38 PPO, United States: Sections 301-310 of the Trade Act of 1974 – Ginčų sprendimo kolegijos ataskaita (1999 m. gruodžio 22 d.) WT/DS152/R [7.78] – [7.79].

39 *Suramerica de Aleaciones Laminadas, CA v United States* 966 F 2 d 660 (Fed Cir 1992).

ar taikant specialią tarptautinę PPO ginčų sprendimo procedūrą. Kita vertus, tarptautinės teisės doktrinoje yra atkreipiamas dėmesys į tai, kad bent jau PPO priėmus privalomą sprendimą dėl ginčo sprendimo ir pažeidimo, valstybių administracinės institucijos ir teismai turėtų užtikrinti PPO susitarimų tiesioginį taikymą, nebent nacionaliniai teisės aktai aiškiai įtvirtina nuostatas, leidžiančias ignoruoti net aiškiai apibrėžtus tarptautinius įsipareigojimus⁴⁰. Be to, akcentuojama ir tai, kad kai kurios specifinės PPO susitarimų nuostatos dėl savo pobūdžio galėtų būti laikomos pakankamai konkrečiomis, kad galėtų suteikti teisę prekybininkams (importuotojams) reikalauti, pavyzdžiui, nuostolių atlyginimo iš valstybės dėl neteisėtai ir nepagrįstai pritaikytų tarifinių prekybos ribojimų, pažeidžiančių PPO susitarimus⁴¹.

Esama teisinė situacija sąlygoja mokslinį diskursą, plėtojamą tarptautinės viešosios teisės teoretikų, koks teisinio reguliavimo režimas, naudojamas PPO susitarimų įgyvendinimui, užtikrina efektyvesnę visos PPO teisės sistemos ir jos pagrindinių principų veikimą. Kai kurie autoriai (P. Bossche, Z. Werner) mano, kad pripažįstant tiesioginį PPO teisės veikimą valstybių nacionalinėje (vidaus) teisėje galima garantuoti didesnę privačių asmenų teisių apsaugos lygį ir užtikrinti didesnę pačių valstybių priimamų teisės aktų atitiktį PPO teisės normoms⁴². Kiti autoriai, pavyzdžiui, J. L. Dunoff, mano, kad suteikiant tiesioginio veikimo savybę PPO teisei ir leidžiant ja remtis nacionaliniuose teismuose gali kilti pavojus demokratinėi teisei sistemai, o valstybė, leidžianti tiesiogiai taikyti PPO teisę, atsidurtų santykinai nepalankioje padėtyje kitų valstybių (PPO narių) atžvilgiu, nes apribotų savo suverenitetą dėl jai pagal PPO susitarimus papildomai tenkančių vykdytinų taisyklių ir įsipareigojimų⁴³. Šiuo aspektu pažymima ir tai, kad tiesioginis PPO teisės taikymas nacionaliniuose teismuose galėtų sąlygoti nenuoseklų PPO susitarimų įgyvendinimą ir galėtų sumažinti pačios PPO, kaip pagrindinio PPO teisę aiškinančio subjekto, vaidmenį bei taip susilpninti pačią PPO teisinę sistemą⁴⁴. Akivaizdu, jog to pirmiausia siekiama taikant vieningą tarpvalstybinę PPO ginčų sprendimo sistemą (mechanizmą), apibrėžtą PPO susitarime dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos⁴⁵.

40 BENEYTO, J. M. The EU and the New WTO: Direct Effect of the New Dispute Settlement System? *European Journal of Business Law*. 1996, 7, p. 295; GATINARA, G. The Relevance of WTO Dispute Settlement Decisions in the US Legal Order. *Legal Issues of Economic Integration*. 2009, 36, p. 285; DAUKŠIENĖ, I. Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendimo tarybos sprendimai Europos Sąjungos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*. 2011, 18(3): 905–920, p. 918.

41 LYONS, T. *EC Customs law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 17; taip pat žr. Generalinio advokato G. O. Lenz išvadą byloje *Chiquita Italia SpA, C-469/93, EU:C:1995:435*, para. 21.

42 BOSSCHE, P.; WERNER, Z., *supra* note 8, p. 67.

43 DUNOFF, J. L. *Less than Zero: The Effects of Giving Domestic Effect to WTO Law*. Temple University Beasley School of Law. 2008, 6: 279–310, p. 282.

44 WILSON, E., *supra* note 36, p. 328.

45 Pasaulio Prekybos Organizacijos steigimo sutarties 2 Priedas Susitarimas dėl ginčų sprendimo taisyklių ir tvarkos. Valstybės žinios. 2001, Nr. 46–1620.

Reikėtų akcentuoti, jog panašaus pobūdžio problemos buvo sprendžiamos ir keliamos nacionalinių teismų praktikoje Lietuvos Respublikoje. Kaip nurodo V. Rimkus (2005), atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, siekimas integruotis į PPO, siekiant sudaryti sąlygas stabiliai ir patikimai užsienio prekybos politikai, įgyti užsienio prekybos partnerių ir investuotojų pasitikėjimą, buvo viena iš esminių politinių ir ekonominių reformų proceso dalių⁴⁶. Kita vertus, Lietuvos Respublikai nuo 2001 m. gegužės 31 dienos įstojus į PPO ir ratifikavus PPO susitarimus, esančius PPO steigimo sutarties priedais⁴⁷, ne kartą iškilo praktinis klausimas, kaip nacionalinėje teisinėje sistemoje turėtų būti taikomi PPO susitarimai muitų klausimais (pavyzdžiui, jų konkrečios nuostatos dėl importuojamų prekių vertės ar kilmės nustatymo apskaičiuojant muitų mokesčius). Akcentuotina, jog Lietuvos teisės doktrinoje ši problematika apskritai nebuvo nagrinėjama. Daugelis autorių šiuo klausimu laikosi bendros pozicijos, jog, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos teisinė sistema apskritai yra grindžiama monistiniu požiūriu į supranacionalinę teisę⁴⁸, t. y. Konstitucijoje yra įtvirtinta implicitinė ratifikuotų tarptautinių sutarčių taikymo pirmenybės prieš nacionalinės teisės aktus taisyklė⁴⁹. Panašus požiūris formuojamas ir į ratifikuotų tarptautinių sutarčių mokesčių (išskyrus muitus) klausimais teisinę galią bei taikymą Lietuvoje⁵⁰.

Lietuvos Respublikos administracinių teismų praktika mokestinių ginčų bylose dėl į Lietuvos Respubliką importuotų prekių apmokestinimo rodo, jog ir praktikoje PPO susitarimai buvo taikomi remiantis monistiniu požiūriu, t. y. tiesiogiai. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija 2013 m. kovo 5 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-709/2013⁵¹, spręsdama ginčą dėl importuotų prekių muitinės vertės nustatymo, yra konstatavusi, kad ES Tarybos sprendimu 94/800/EB patvirtinti PPO susitarimai (*inter alia* PPO susitarimas dėl muitinio įvertinimo) yra sudėtinė Sąjungos teisės sistemos dalis, todėl jomis turi būti vadovaujama (jos turi būti taikomos) šioje byloje. Tačiau, remiantis bendrosiomis

46 RIMKUS, V. Vidaus rinkos apsaugos priemonių taikymas Lietuvoje. Jurisprudencija. 2005, 73(65): 96–105, p. 96.

47 Pasaulio Prekybos Organizacijos steigimo sutartis, *supra* note 22.

48 KŪRIS, E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos. Iš KATUOKA, S. (atsak. red.). Teisė besikeičiančioje Europoje: Liber Amicorum Pranas Kūris. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 678.

49 ŽALIMAS, S. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai. Iš KATUOKA, S. (atsak. red.). Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 126.

50 LUČINSKIENĖ, A.; RIMKUS, V. *supra* note 11, p. 207; PUZINSKAITĖ, E.; KLIŠAUSKAS, R., *supra* note 11, p. 678.

51 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Transchema“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A442-709/2013). Administracinė jurisprudencija. 2013, Nr. 25.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau tekste – ESTT) jurisprudencijoje suformuluotomis teisės aiškinimo taisyklėmis, ESTT atmets teisės aktų vidaus teisėtumo kontrolės galimybę ES valstybėse narėse, vadovaujantis PPO susitarimais⁵². ESTT leidžia jais remtis, visų pirma, tik tais atvejais, kai atskirose teisinio reguliavimo srityse ES dar nėra priėmusi teisės aktų⁵³ ar kai šių teisės aktų taikymo sritis nėra aiškiai apibrėžta⁵⁴, taip pat kai Sąjungos teisės aktai pateikia aiškų nuorodą į PPO teisę (jais įgyvendinamas prisiimtas konkretus įsipareigojimas pagal PPO susitarimų nuostatas)⁵⁵. Tačiau panašia argumentacija, kaip ir nurodytoje administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-709/2013, nacionaliniuose teismuose Lietuvoje buvo vadovujamasi ir kitose mokestinių ginčų bylose. Pavyzdžiui, referuojant į Lietuvos Respublikos narystę PPO ir PPO teisės (t. y. PPO susitarimų) taikymo būtinybę, buvo padaryta išvada, jog nacionalinėms muitinės institucijoms kilus abejonių dėl importuojamų prekių muitinės vertės (kaip muitų mokesčių apskaičiavimo pagrindo), jos įrodinėjimo našta perkeliama importuotojui (mokesčių mokėtojui)⁵⁶. Tačiau, kaip pastebima teisės doktrinoje, tokios nuostatos ES muitų teisė apskritai neįtvirtina, ji seka (yra išvedama), pirmiausia, iš PPO teisės nuostatų⁵⁷.

Todėl galima konstatuoti, kad Lietuvos Respublikoje besiformuojanti teisinė praktika dėl PPO susitarimų taikymo nacionalinėje teisinėje sistemoje kol kas iš esmės yra artimesnė monistiniam tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio modeliui, kurio laikosi kai kurios užsienio valstybės (ne ES narės), leidžiančios šiuos teisės šaltinius tiesiogiai taikyti nacionaliniu lygmeniu tais atvejais, kai sprendžiami ginčai dėl tarptautinės prekybos operacijų apmokestinimo⁵⁸. Tačiau, kaip pažymi ir prof. L. Jakulevičienė, net ir atsižvelgiant į tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo

52 KUIPJER, P. J.; BRONCKERS, M. *WTO Law in the European Court of Justice*. Common Market Law Review. 2005, 42: 1313–1355, p. 1342; Matsushita, M. et al. *The World Trade Organization: Law, Practice and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 40.

53 Sprendimas Merck Genéricos – *Produtos Farmacêuticos*, C-431/05, EU:C:2007:496, para. 34.

54 Sprendimas *Vokietija*, C-280/93, EU:C:1994:367, paras 110–111; sprendimas *Carboni e derivati Srl*, C-263/06, EU:C:2008:128.

55 Sprendimas *Fedilol*, C-70/87, EU:C:1989:254, para 22; Sprendimas *Nakajima*, C-69/89, EU:C:1991:186, paras 30–32; Sprendimas *Vereniging Milieudefensie ir Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht*, C 401pa/12 P–C 403/12 P, EU:C:2015:4, para. 56.

56 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Akera“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A756-140/2008); taip pat žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 28 d. nutartį administracinėje byloje UAB „Autolėva“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A575-144/2011)

57 PAULAUSKAS, A.; MEDELIENĖ, A. Sandorio vertė kaip prekių muitinio įvertinimo pagrindas. *Jurisprudencija*. 2008, 67: 25–47, p. 39–40.

58 SOHN, J. H. *The Relationship Between WTO Law and National Law*. *Korea University Law Review*. 2007, 2(138): 138–166, p. 163; Han-Wei, L. *An Entity Sui Generis in the WTO: Taiwan's WTO Membership and Its Trade Law Regime*. *Journal of International Commercial Law and Technology*. 2009, 4(4): 252–261, p. 261.

prezumpciją Lietuvoje, ne kiekviena sutartis pagal savo turinį gali būti tiesiogiai taikoma valstybės nacionalinėje teisėje⁵⁹. Galima konstatuoti, jog, įvertinus PPO susitarimų specifiką bei jų santykio su ES teise ypatumus, konstatuotus ESTT praktikoje, teisminė praktika, susijusi su šių susitarimų taikymu Lietuvoje, turėtų būti koreguojama. Tai itin svarbu siekiant užtikrinti bendros jurisprudencinės sistemos kūrimą kaip vieną pagrindinių iš ES ir nacionalinės teisės funkcionavimo darnumo prielaidų⁶⁰.

Kaip jau buvo minėta, tarptautinių muitų teisės šaltinių sistema yra fragmentuota: be PPO susitarimų, joje esminę reikšmę turi ir prekių tarifinį klasifikavimą maito mokesčio apskaičiavimo tikslais reglamentuojantys tarptautiniai susitarimai. Pavyzdžiui, šiuo metu PPO ginčų sprendimo praktikoje yra nuosekliai laikomasi pozicijos, jog valstybės, įgyvendindamos GATT susitarimo nuostatas, visų pirma privalo užtikrinti, kad panašūs produktai (angl. *like products*) būtų vertinami vienodai (nediskriminuojami) taikant tarifines prekybos reguliavimo priemones⁶¹. Kartu GATT susitarimo taikymo praktikoje (žr., pvz., ginčus bylose *Germany-Sardines* (1952), *EC – LAN (Computer Equipment)* (1998)⁶²) nuosekliai buvo laikomasi nuostatos, jog esminis taikomų maito tarifų dydžiui įtakos turintis veiksnys yra prekių klasifikavimas, o jo peržiūrėjimas ar pakeitimas gali būti interpretuojamas kaip didžiausio palankumo principo pažeidimas. Tačiau prekių tarifinis klasifikavimas (vienodas tarptautinės prekybos apyvartoje dalyvaujančių prekių kodavimas maito mokesčio apskaičiavimo tikslais) yra atliekamas vadovaujantis ne PPO susitarimų nuostatomis, bet Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija dėl prekių tarifinio klasifikavimo (Suderintos Sistemos konvencija)⁶³, kurios įgyvendinimą užtikrina ir prižiūri Pasaulio Muitinių Organizacija (PMO) (Suderintos Sistemos konvencijos 10 straipsnis).

Nagrinęjant Suderintos Sistemos konvencijos teisinę prigimtį ir jos taikymo ypatumus galime pažymėti, kad, atsižvelgiant į savo pobūdį, ji taip pat nelaikytina tiesioginio taikymo tarptautine sutartimi, kuri nustato teises ir pareigas tiesiogiai

59 JAKULEVIČIENĖ, L. Tarptautinių sutarčių teisė. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 401–402

60 Žr. JARAŠIŪNAS, E. Žvilgnis į teismų bendradarbiavimo problemas Europos Sąjungos ir nacionalinių teisiųjų sistemų sąveikos kontekste. Iš Katuoka, S. (atsak. red.). Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 68, 74.

61 PPO, European Communities: Measures Affecting Asbestos and Products Containing Asbestos – Apeliacinio komiteto ataskaita (2001 m. kovo 12 d.) WT/DS135/AB/R; PPO, United States – Standards for Reformulated and Conventional Gasoline – Apeliacinio komiteto ataskaita (1996 m. balandžio 29 d.) WT/DS2/AB/R.

62 Treatment by Germany of Imports of Sardines (1953) GATT BISD 1S/53; PPO, European Communities: LAN (Computer Equipment) – Apeliacinio komiteto ataskaita (1998 m. birželio 5) WT/DS62/AB/R, WT/DS67/AB/R, WT/DS68/AB/R.

63 Tarptautinė suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (priimta 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje), *supra* note 26.

asmenims. Tai sietina su tuo, jog pati Suderintos Sistemos konvencija, visų pirma, įtvirtina valstybėms (konvencijos šalims) taikomas bendro pobūdžio nuostatas, kurios numato Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos arba, kitaip tariant, privalomą prekių klasifikavimo nomenklatūros naudojimą (Konvencijos 3 str. 1 d.)⁶⁴. Savo ruožtu pati prekių nomenklatūra, kurioje kiekviena prekės pozicija užkoduota šešiaženkliai skaitmeniniu kodu, yra detalizuota (aprašant prekių savybes, požymius ir pan.) PMO parengtose Suderintos Sistemos Bendrosiose aiškinimo taisyklėse (angl. *Harmonized System Explanatory Notes; HSEs*)⁶⁵.

Taigi Suderintos Sistemos konvencijos įgyvendinimas atskirose valstybėse yra glaudžiai susijęs su valstybių išipareigojimu vadovautis nurodyta Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistema ir jos Bendrosiomis aiškinimo taisyklėmis, siekiant suvienodinti ir supaprastinti prekių kodavimą ir muitų tarifų nustatymą tarptautinėje prekyboje⁶⁶. Nors vadinamosios Suderintos Sistemos Bendrosios aiškinimo taisyklės yra „*soft law*“ šaltinis, jų privalomumas prie Suderintos Sistemos konvencijos prisijungusioms valstybėms, taip pat ir ES, yra visuotinai pripažįstamas⁶⁷. Reikėtų pažymėti, kad ir ESTT praktikoje pripažįstama, jog prekių tarifiniam klasifikavimui ES taikomose Kombinuotosios nomenklatūros taisyklėse neleidžiama keisti Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos pagrindu nustatomų prekių tarifinio klasifikavimo pozicijų turinio, kadangi Bendrija yra išipareigojusi laikytis Suderintos Sistemos konvencijos nuostatų⁶⁸. Be to, kaip patvirtina ir naujausia ESTT praktika, PMO parengtos Suderintos Sistemos Bendrosios aiškinimo taisyklės yra pripažįstamos kaip teisės šaltinis, į kurio nuostatas atsižvelgtina aiškinant ir pačias ES Kombinuotosios nomenklatūros taisykles.⁶⁹

Vertinant nacionalinę praktiką šioje srityje, galima nurodyti, jog klausimas, kaip konkrečiai turėtų būti įgyvendinama Suderintos Sistemos konvencija ir kokią praktinę teisinę reikšmę turi jos pagrindu parengtos Suderintos Sistemos Bendrosiose aiškinimo taisyklės, Lietuvoje plačiau nebuvo nagrinėjamas. Kadangi Suderintos Sistemos Konvencija yra ir Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudėtinė dalis⁷⁰, Lietuvos Respublikos muitinės įstatymo (2004 m. redakcija) 35 straipsnis numatė, jog prekės Lietuvos Respublikoje *inter alia* klasifikuojamos ir pagal Suderintos Siste-

64 EINHORN, T., *supra* note 18, p. 974.

65 GUREVIČIENĖ, J. Tarifinis prekių klasifikavimas. Žinytas. I dalis. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008, p. 8, 13–14.

66 LYONS, T., *supra* note 41, p. 172.

67 WOLFFGANG, H. M.; OVIE, T. Emerging Issues in European Customs Law – Part 3. World Customs Journal, 2008, 2(1): 3–17, p. 4–5.

68 Žr., pvz., sprendimą Holz Geenen GmbH, C-309/98, E.C.R. I-1975 ir sprendimą Kawasaki Motors Europe, C-15/05, E.C.R. I-3657.

69 Sprendimas Mineralquelle Zurzach AG, C-139/14, EU:C:2014:2313.

70 Tarptautinė suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (priimta 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje), *supra* note 26.

mos konvencijos nuostatas. Tačiau teismų praktikos analizė šiuo klausimu patvirtina, jog teisės taikymo lygmeniu (pvz., mokestinių ginčų bylose) požiūris į Suderintos Sistemos konvencijos įgyvendinimui svarbių Suderintos Sistemos Bendrųjų aiškinimo taisyklių taikymą Lietuvoje išlieka labai prieštaringas. Vienose bylose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs, kad importuotų prekių tarifinis klasifikavimas turi būti atliekamas vadovaujantis Suderintos Sistemos Bendrosiomis aiškinimo taisyklėmis⁷¹, kitose, naujesnėse bylose nurodė, jog į jų turinį teismas atsižvelgti neprivalo (neturi pateikti detalaus jo vertinimo konkrečioje byloje)⁷². Akivaizdu, jog, nors toks požiūris į vadovavimąsi nurodytomis taisyklėmis gali būti paaiškinamas riboto šių taisyklių prieinamumo ir oficialaus jų vertimo į lietuvių kalbą nebuvimo problemomis⁷³, jis gali būti vertinamas ir kaip netinkamas Suderintos Sistemos konvencijos įgyvendinimo pavyzdys nacionalinėje teisinėje sistemoje. Tinkamas prielaidas šiai problemai spręsti sudarytų oficialaus Suderintos Sistemos Bendrųjų aiškinimo taisyklių vertimo į lietuvių kalbą viešas paskelbimas.

Dėl šių priežasčių konstatuotina, jog Lietuvoje besiformuojanti daugiašalių tarptautinių sutarčių (tarptautinės muitų teisės šaltinių) taikymo praktika šiuo metu išlieka gana prieštaringa. Nors ES valstybėse požiūris į PPO susitarimų tiesioginio taikymo nacionalinėse teisinėse sistemose galimybes paprastai yra grindžiamas dualistiniu doktrininio požiūriu (nepripažįstant šių susitarimų tiesioginio taikymo savybes turinčiomis tarptautinėmis sutartimis), Lietuvos Respublikoje (teismų praktikos lygmeniu) pastebima akivaizdžių monistinio požiūrio apraiškų. Be to, nors Lietuva, kaip ES valstybė narė, yra įsipareigojusi įgyvendinti Suderintos Sistemos konvencijos nuostatas, praktiniu lygmeniu teismuose ne visuomet yra užtikrinamas konvencijos funkcionavimui svarbių tarptautinės teisės šaltinių taikymas.

3. Tarptautinių ir nacionalinių muitų teisės šaltinių kolizijų su ES muitų teise problemos ir jų sprendimo būdai

Kaip pastebima tarptautinės teisės doktrinoje⁷⁴, valstybių ekonominio suvereniteto užsienio prekybos teisinio reguliavimo srityje realizavimas šiuolaikinėmis sąlygomis kelia fundamentalų klausimą, koks yra tarptautinės ekonominės (muitų) teisės ir valstybių nacionalinės teisės, reguliuojančios muitų taikymo klausimus, santykis ir kaip

71 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 4 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Energetikos tiekimo bazė“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A261-1408/2010).

72 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Plungės kooperatinė prekyba“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A261-718/2013).

73 LAURINAVIČIUS, A., et al. *supra* note 2, p. 201–203.

74 HERDEGER, M., *supra* note 5, p. 269; DAUKŠIENĖ, I, *supra* note 40, p. 909; LYONS, T., *supra* note 41, p. 14–16.

jis realizuojamas? Šią problemą dar labiau komplikuoja ir muitų sąjungų egzistavimas, kadangi tokiu atveju kaip, pavyzdžiui, ES, susiduriama su keliais teisinio reguliavimo lygmenimis, t. y. PPO susitarimais, kitomis tarptautinėmis sutartimis muitų klausimais (pvz., Suderintos Sistemos konvencija, t. y. daugiašaliu lygmeniu), Sąjungos muitinės kodeksu⁷⁵, kuris pakeitė iki 2016 m. gegužės 1 d. galiojusį Bendrijos muitinės kodeksą⁷⁶, ir jį įgyvendinančiais ES teisės aktais (dvišaliu / regioniniu lygmeniu) bei valstybių nacionaline teise. Be to, sprendžiant muitų reguliavimo klausimus, tiek ESTT⁷⁷, tiek nacionalinių teismų praktikoje⁷⁸, tiek ir teisės doktrinoje⁷⁹ taip pat yra tiesiogiai pripažįstama „švelniosios teisės“ (angl. *soft law*) šaltinių taikymo galimybė ir, atskirais atvejais, pareiga į juos atsižvelgti.

Lietuvos Respublikai esant ES valstybe nare, praktiniu požiūriu aktualiausiu išlieka klausimas, kaip ši problema sprendžiama ES, t. y., kaip tarptautinės muitų teisės šaltinių (PPO susitarimų, preferencinių prekybos susitarimų, kitų tarptautinių sutarčių muitų klausimais), ar tarptautinių *soft law* teisės šaltinių bei juose įtvirtintų teisės normų taikymas yra suderinamas su ES teisės nuostatomis (Sąjungos muitinės kodeksu) ir ES valstybių narių nacionalinėmis teisės normomis jų kolizijų (prieštaravimų) atveju. Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys į tai, jog pirminiais ES, kaip muitų sąjungos (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau tekste – SESV) 3(1)(a); 28 str.), kompetenciją reguliuoti tarptautinės prekybos apmokestinimą muitais apibrėžiančiais teisės šaltiniais yra pati SESV ir Bendrijos muitinės kodeksas⁸⁰. Taip muitų sąjungos funkcionavimas yra priskirtas ES išimtinai kompetencijai, t. y. būtent ES yra suteikta kompetencija šioje srityje

75 Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 10 d. reglamentas 952/2013/ES kuriuo nustatomas Sąjungos muitinės kodeksas (nauja redakcija). [2013] OL L269/1.

76 Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas Nr. 2913/92/EEB, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą. [1992] OL L302.

77 Sprendimas Prancūzija, C-267/94, EU:C:1995:453; sprendimas Holz Geenen GmbH, C-309/98, *supra* note 61; sprendimas Kawasaki Motors Europe NV, C-15/05, EU:C:2006:259.

78 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 7 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Kustodija“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A442-1156/2013); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 18 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Kauno MTA“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A575-144/2011); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Transchema“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, *supra* note 51.

79 Žr. pvz. WOLFFGANG, H. M.; OVIE, T., *supra* note 67, p. 4–5; MEDELIENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B. Mokesčių teisė. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 595; LUX, M. EU Customs law and international law. *World Customs Journal*. 2007, 1(1): 19–29, p. 26.

80 TERRA, B. J. M.; WATTEL, P. J. *European Tax Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2012; p. 255–256.

priimti privalomus teisės aktus, o valstybės narės pačios tai daryti gali tik Sąjungai įgaliojus arba jei to reikia Sąjungos aktams įgyvendinti⁸¹.

Reikia pastebėti, jog šiuo aspektu gana plačiai išplėtota ESTT jurisprudencija bei teisės doktrina leidžia detaliai apibrėžti santykį tarp nacionalinės ir ES muitų teisės, kuris sąlyginai kelia mažiau diskusinių klausimų. Apibrėžiant šį santykį, laikomasi nuostatos, jog visais atvejais, kai kyla klausimas dėl muitų, Bendrijos muitinės kodekso taikymas yra privalomas, todėl turi būti vadovaujamosi Kodekso viršenybės principu⁸². Be to, ESTT yra papildomai atkreipęs dėmesį į tai, kad nacionalinės administracijos, administruodamos muitus ir užtikrinamos importuojamų prekių apmokestinimą, veikia ES vardu ir turi griežtai laikytis Bendrijos muitų teisės nuostatų, pavyzdžiui, negali savo nuožiūra spręsti dėl maito mokesčio objektų⁸³. Pastebėtina, jog šio principo Lietuvos Respublikoje nuosekliai laikosi ir nacionaliniai teismai, kurie yra išaiškinę, jog Bendrijos muitinės kodekse įtvirtintos muitų administravimo taisyklės visuomet turi viršenybę nacionalinės teisės (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo) atžvilgiu⁸⁴. Visa tai reiškia, jog visoje Europos Sąjungoje Bendrijos muitinės kodeksas turi viršenybę bet kokios prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos atžvilgiu, o nacionalinė teisė muitų reguliavimo srityje šiuo metu atlieka tik papildančią funkciją⁸⁵.

Kita vertus šis teisinis reguliavimas ir jo įgyvendinimo praktika neeliminuoja valstybių narių teisės priimti nacionalinius muitų (muitinės) teisės aktus, tačiau, laikantis ESTT jurisprudencijoje suformuluotų pagrindinių taisyklių⁸⁶, nacionalinių muitų teisės aktų veikimo sritį apibūdina nuostatos, kad jie negali pakartoti ar perteikti tiesiogiai taikomų ES teisės aktų nuostatų ir negali jiems prieštarauti. Tačiau, kaip pripažįstama ir teisės doktrinoje⁸⁷, nacionaliniai teisės aktai gali reglamentuoti klausimus, kurių nereglamentuoja ES teisės aktai ir gali išsamiau apibrėžti praktikoje taikomas ES muitų teisės aktų nuostatas, atsižvelgiant į na-

81 Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo (suvestinė redakcija). [2008] OL C 326; RADŽIUKYNAS, J., et al., *supra* note 38, p. 15.

82 Sprendimas Skoma Lux, C-161/06, EU:C:2007:773.

83 Sprendimas Danija, C-329/02, EU:C:2004:532.

84 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis administracinėje byloje R.V. individuali įmonė v. Vilniaus teritorinė muitinė (bylos Nr. A261-939/2008); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje L. O. komercinė firma v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A261-1303/2012).

85 WOLFFGANG, H. M. Emerging issues in European Customs Law. *World Customs Journal*. 2007, 1(1): 3–10, p. 6.

86 Sprendimas Van Gend & Loos, C-26/62, EU:C:1963:1; sprendimas Costa, C-6/64, EU:C:1964:66; sprendimas Internacionale Handelsgesellschaft GmbH, C-11/70, EU:C:1970:114.

87 MEDELIENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B., *supra* note 6, p. 596; LAURINAVIČIUS, A., et al., *supra* note 2, p. 79.

cionalinius socialinius ekonominius aspektus bei kultūros tradicijas⁸⁸. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje tokios nuostatos yra įtvirtintos 2004 m. Lietuvos Respublikos muitinės įstatyme, nustatančiame nacionalinių muitinės įstaigų kompetenciją muitų teisės aktų taikymo srityje⁸⁹. Akcentuotina, jog praktiniu lygmeniu Lietuvos Respublikoje teisiniuose ginčiuose taip pat buvo keliami klausimai dėl įvairių nacionalinės teisės normų, taikytinų muitų teisiniams santykiams (pavyzdžiui, apibrėžiančių jų administravimo, išieškojimo procedūras), atitikimo ES teisei⁹⁰. Nors nurodytose bylose nacionaliniai teismai tiesioginio Lietuvos Respublikos teisės aktų prieštaravimo ES teisei nenustatė, tačiau, remiantis atskirų autorių išvargomis, vis tik nacionalinėje muitų (muitinės) teisėje išlieka specifinių sričių, kurių atitiktis ES teisei galėtų būti kvestionuojama ateityje. Tarp tokių probleminių aspektų gali būti minimas, pavyzdžiui, specifinių naudotų automobilių muitinės vertės nustatymo taisyklių taikymas Lietuvoje⁹¹ ar atskiros su ES teise nesuderintos ginčų su muitinės įstaigomis nagrinėjimo procedūros⁹².

Kur kas sudėtingesnis ir fundamentalesnis klausimas yra susijęs su santykiu tarp tarptautinių sutarčių muitų klausimais ir ES bei nacionalinės teisės aktų ir tuo, kokią galią šios sutartys turi ES bei ES valstybių narių lygiu. Šiuo aspektu pabrėžtina, jog Lisabonos sutartis gerokai padidino ES vaidmenį šioje srityje (žr. SESV 217 str.) apribodama mišrių susitarimų instituto taikymo šiai teisinių santykių sferai galimybes ir išplėsdama ES Parlamento teises ir galias įgyvendinant bendrąją prekybos politiką bei sudarant ES prekybinius susitarimus su trečiosiomis valstybėmis⁹³. Todėl tarptautinės prekybos susitarimų sudarymas šiuo metu priklauso ES kompetencijai ir šie susitarimai turi būti ratifikuoti ES Parlamento ir Tarybos⁹⁴. Kartu akcentuotina, jog ESTT savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs, kad būtent ES pakeitė valstybes nares,

88 HOJNIK, J. The EU Internal Market and National Tradition and Culture: any Room for Market Decentralization?. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*. 2012, 8: 117–142, p. 137–138.

89 Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73–2517.

90 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 13 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Energetikos tiekimo bazė“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A525-932/2008); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 10 d. nutartis administracinėje byloje L.O. komercinė firma v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, *supra* note 84.

91 RADŽIUKYNAS, J.; BELZUS, A. Importuojamų prekių muitinis įvertinimas ir kontrolė. Vilnius: Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų rūmai. 2008; p. 8, 93.

92 VALANTIEJUS, G. Prie-trial settlement of disputes with customs in Lithuania: development of legal regulations, it's problems and prospects. *Social Transformations in Contemporary Society: proceedings of an international scientific conference for young researchers*. [interaktyvus]. Vilnius, 2013, 1: 130–140 [žiūrėta 2016-09-04]. < <http://stics.mruni.eu> >.

93 Leal-Arcas, R. The European Union's Trade and Investment Policy after the Treaty of Lisbon. *The Journal of World Investment and Trade*. 2010, 11: 463–514: 495.

94 RADŽIUKYNAS, J., et al., *supra* note 38, p. 33.

kiek tai susiję su GATT sutartyje ir kitose pagrindinėse tarptautinėse sutartyse muitų klausimais (pavyzdžiui, dėl prekių tarifinio klasifikavimo sistemos sukūrimo, PMO įsteigimo ir pan.) nustatytų įsipareigojimų vykdymu⁹⁵.

Kaip pripažįstama ES teisės doktrinoje⁹⁶, pagrindinė ES teisėje įtvirtinta kolizinė norma, kuria remiantis užtikrinama ES muitų teisės atitiktis tarptautiniams susitarimams muitų reguliavimo srityje, buvo numatyta Bendrijos muitinės kodekso 2 straipsnyje, kurio 1 dalis teigė, kad: „išskyrus atvejus, kai tarptautinės konvencijos arba paprotinės teisės normos [...] nustato kitaip, Bendrijos muitinės veiklos taisyklės vienodai taikomos visoje Bendrijos muitų teritorijoje“. Atskirų autorių (pvz., F. H. A. Heijmann, H. Mulder) nuomone, ši nuostata reiškia, jog tais atvejais, kai tarptautinis susitarimas konkretų klausimą reguliuoja detaliau arba numato griežtesnes nuostatas nei Bendrijos muitinės kodeksas arba kiti su muitais susiję teisės aktai ar direktyvos, pirmenybė teikiama tarptautiniam susitarimui⁹⁷. Diskutuotina, kiek ši formulė ir kiek apskritai Bendrijos muitinės kodekso 2 straipsnyje įtvirtintos taisyklės gali prisidėti sprendžiant šią koliziją ir tiksliai apibrėžti ES ir tarptautinės teisės šaltinių muitų klausimais santykį. Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, A. Medelienė⁹⁸, muitų teisės aktų šaltinių hierarchijoje visas tarptautines sutartis priskiria aukštesniam lygmeniui ES muitų teisės aktų šaltinių hierarchijoje nei tiesiogiai taikomus ES antrinės teisės aktus (Bendrijos muitinės kodeksą ir kitus jį įgyvendinančius teisės aktus). Kita vertus, dalis autorių (pvz., M. Lux)⁹⁹, analizavusių santykį tarp ES muitų teisės ir tarptautinės teisės, yra atkreipę dėmesį į jo sudėtingumą ir į tai, kad įgyvendinant tarptautinės muitų teisės nuostatas ES teisėje laikomasi tiek monistinio, tiek ir dualistinio požiūrio į tarptautinės teisės normas, šį bendrąjį požiūrį į ES teisės normas palaiko ir kiti autoriai¹⁰⁰.

Pavyzdžiui, vadovaujantis monistiniu požiūriu pats prisijungimo prie tarptautinės sutarties faktas yra laikomas pakankamas tam, kad jo nuostatos būtų taikomos tiesiogiai ES, jei susitarimai yra pakankamai aiškūs ir tikslūs (pavyzdžiui, tai paprastai taikoma preferenciniams prekybos susitarimams¹⁰¹). Kita vertus, įgaliotos ES institucijos gali susieti atitinkamo tarptautinio susitarimo sudarymą su atitinkamų specifi-

95 Sprendimai sujungtose bylose *International Fruit Company*, C-21/72-24/72, EU:C:1972:115, paras 14–18; sprendimas *Douaneagent der NV Nederlandse Spoorwegen*, C-38/75, EU:C:1975:154, para. 16; sprendimas sujungtose bylose *SPI and SAMI*, C-267/81-269/81, para. 19.

96 TERRA, B. J. M.; WATTEL, P. J., *supra* note 80, p. 257.

97 HEIJMANN, F. H. A.; MULDER, H. *supra* note 28, p. 14.

98 MEDELIENĖ, A.; SUDAVIČIUS, B., *supra* note 6, p. 594–595.

99 LUX, M., *supra* note 79, p. 19.

100 KATUOKA, S. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykio problemos. Iš Katuoka, S. (atsak. red.). *Transnacionalinės teisinės sistemos – santykio ir sąveikos problemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 22–23.

101 Sprendimas *Kupferberg*, C-104/81, EU:C:1982:362; sprendimas *Deutsche Shell*, C-188/91, EU:C:1993:24; Sprendimas *Brita*, C-386/08, EU:C:2010:91; Generalinės advokatės J. Kokott išvada byloje *The Air Transport Association of America and Others*, C-366/10, EU:C:2011:637, paras 57, 62.

nių ES teisės aktų priėmimu (dualistinis požiūris), kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, dėl Urugvajaus raunde priimtų ir šiuo metu galiojančių PPO susitarimų¹⁰². Atitinkamai, doktrinoje, atsižvelgiant į ESTT praktiką¹⁰³, sprendžiant šią dilemą gana plačiai akcentuojama takoskyra tarp PPO susitarimų taikymo muitų teisės srityje ir visų kitų tarptautinių sutarčių, kadangi PPO susitarimai *in corpore* nepripažįstami tiesioginio taikymo sutartimis (išskyrus atskiras šių susitarimų nuostatas). Ši diskusija pirmiausia kilo dėl PPO teisės taikymo ESTT bylose, kuriose buvo ginčijamas antrinių ES teisės aktų, nustatančių tarptautinės prekybos ribojimo priemonės, teisėtumas¹⁰⁴. Pabrėžtina, jog ESTT jurisprudencijoje iki šiol nėra pateikta išaiškinimų, kuriais remiantis būtų pripažinta konkretaus pareiškėjo teisė savo reikalavimus ginčo metu tiesiogiai pagrįsti remiantis PPO sutarčių nuostatomis, t. y. nebuvo pripažinta, kad kuri nors iš teisių, įtvirtintų šiuose susitarimuose pasižymi tiesioginio veikimo savybe¹⁰⁵. Toks požiūris atspindi ir nacionalinių teismų praktikoje ES valstybėse¹⁰⁶, taip pat iš dalies ir Lietuvos Respublikoje, kur nacionaliniai teismai nors ir gana plačiai vertina PPO susitarimų taikymo galimybes¹⁰⁷, tačiau jų nesutapatina su dvišaliais preferenciniais prekybos susitarimais ar kitomis panašaus pobūdžio sutartimis, pavyzdžiui, dėl muitinių administracinio bendradarbiavimo, kurie visuomet taikomi tiesiogiai¹⁰⁸.

Kita vertus, autoriai (pvz., M. Lux) ir šioje tarptautinių sutarčių grupėje išskiria atskiras tarptautines sutartis (pavyzdžiui, Suderintos Sistemos konvenciją), kurių

102 Tarybos 1994 m. gruodžio 22 d. sprendimas 94/800/EB dėl daugiašalių derybų Urugvajaus raunde (1986–1994) priimtų susitarimų patvirtinimo Europos Bendrijos vardu jos kompetencijai priklausančių klausimų atžvilgiu. [1994] OL L336/1.

103 Sprendimas Vokietija, *supra* note 54; sprendimas OGT Fruchthandels-gesellschaft GmbH, C-307/99, EU:C:2001:228; sprendimas IKEA Wholesale Ltd, C-351/04, EU:C:2007:547.

104 BRONCKERS, M. From Direct Effect to „Muted Dialogue“ – Recent Developments in the European Courts' Case Law on the WTO and Beyond. *Journal of International Economic Law*. 2008, 11(4): 885–898, p. 895–896; DAUKŠIENĖ, I., *supra* note 46, p. 909.

105 LYONS, T., *supra* note 41, p. 17; HERDEGEN, M., *supra* note 5, p. 271.

106 DE SANTA CRUZ OLIVEIRA, J. M. A. *International Trade Agreements Before Domestic Courts. Lessons from the EU and Brazilian experiences*. Dordrecht: Springer International Publishing, 2015, p. 173.

107 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Transchema“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, *supra* note 51.

108 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 20 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Urvilava“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A442-220/2011); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 27 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Autolėva“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, *supra* note 68; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 12 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Toringė“ v. Muitinės departamentui prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (bylos Nr. A143 – 117/2010).

įgyvendinimui reikalingas atitinkamų nuostatų perkėlimas į ES teisę, t. y. šių sutarčių taikymas nėra tiesioginis¹⁰⁹. Kita vertus, nei Bendrijos muitinės kodeksas, nei teisės doktrina ar ESTT bei nacionalinių teismų praktika¹¹⁰ iki šiol nepateikė visiškai aiškių kriterijų, kurios tarptautinės sutartys muitų klausimais nepasižymi tiesioginio taikymo savybe¹¹¹. Akivaizdu, jog šis gana sudėtingas kolizinis santykis iš esmės reikalautų detalesnio teisinio reglamentavimo Bendrijos muitinės kodekse, tačiau kol kas priimant nuo 2016 m. gegužės 1 d. įsigaliojusį Sąjungos Muitinės Kodeksą, kuris pakeitė senąją Bendrijos muitinės kodekso versiją, taip pat buvo apsiribota pakankamai lanksčia ir abstrakčia teisinio reglamentavimo formule (1 str. 2 d.), savo turiniu iš esmės pakartojančia anksčiau galiojusias Bendrijos muitinės kodekso 2 straipsnio 1 dalies nuostatas¹¹². Teisinio reguliavimo lygiu kol kas lieka neišspręstas ir *soft-law* šaltinių taikymo klausimas, kuris kol kas sprendžiamas tik ESTT praktikos lygmenyje, nors teisės doktrinoje akcentuojama būtinybė teisiškai apibrėžti jų taikymo atvejus (privalomumo kriterijus), ypač prekių tarifinio klasifikavimo srityje¹¹³.

Tai reiškia, jog šiuo metu kol kas nėra suformuotas aiškus santykis tarp tarptautinės, ES ir nacionalinės valstybių muitų teisės sistemos ir daugeliu atveju šis santykis yra spręstinas individualiai (*ad hoc*), priklausomai nuo konkretaus taikytino teisės akto pobūdžio. Sprendžiant bet kurį muitų teisinio reglamentavimo klausimą, priskirtiną ES kompetencijai, pagal Sąjungos muitinės kodekso 1 straipsnio 2 dalies nuostatas, ES valstybėse pirmiausiai turėtų būti taikomos Sąjungos muitinės kodekso nuostatos, kurių viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu privalo būti užtikrinta visais atvejais. Tuo atveju, jei specifinė (detalesnė, griežtesnė) taisyklė (*lex specialis*) yra įtvirtinta tarptautinėje sutartyje, turėtų būti taikomos šios sutarties taisyklės, išskyrus PPO susitarimus (jų nuostatas muitų klausimais), jei jos nepakankamai konkrečios, ir tarptautines sutartis, nepasižyminčias tiesioginio taikymo savybe.

Išvados

1. Muitų, kaip tarptautinės prekybos reguliavimo instituto, kilmė bei teisinė prigimtis yra sietina su valstybių išimtinės vidaus kompetencijos įgyvendinimo sritimi bei valstybių ekonominio suvereniteto užtikrinimu. Tačiau, nuo XX a. pab. susiformavus globaliai bei laisva ir atvira tarptautine prekyba pagrįstai pasaulio ūkio sistemai, muitai, kaip teisinio reguliavimo institutas, nebepatenka vien tik į valstybių suverenios ekonominės poli-

109 LUX, M., *supra* note 79, p. 23–24.

110 Žr. pvz. sprendimą Racke, C-162/96, EU:C:1998:293.

111 LYONS, T., *supra* note 41, p. 222–223.

112 Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 10 d. reglamentas 952/2013/ES, *supra* note 75.

113 ROVETTA, D. Are Tariff Explanatory Notes Subject to Judicial Supremacy? *Global Trade and Customs Journal*. 2010, 5(3): 129–132, p. 130.

tikos įgyvendinimo sferą, bet yra laikytini ir tarptautinės teisės objektu. Tai *inter alia* reiškia, kad muitų dydžio nustatymas tarptautiniu mastu remiasi trimis pagrindiniais suderintais elementais: prekių muitine verte (prekės kaina), prekių muitine kilme ir prekių tarifine klasifikacija. Šiuos elementus reglamentuoja pagrindiniai tarptautinės muitų teisės šaltiniai – PPO susitarimai (prekių vertės ir kilmės nustatymą) ir Suderintos Sistemos konvencija (prekių tarifinį klasifikavimą).

2. Daugelio pasaulio valstybių nacionalinėse teisinėse sistemose, *inter alia*, ir ES valstybėse narėse, PPO susitarimai nelaikomi tiesioginio taikymo tarptautinėmis sutartimis, kurios suteikia teises bei pareigas tiesiogiai asmenims ir kurios gali būti taikomi nacionaliniuose teismuose sprendžiant ginčus dėl muitų apskaičiavimo. Tačiau Lietuvos Respublikoje besiformuojanti šių tarptautinių sutarčių taikymo praktika teismuose iš esmės buvo grindžiama monistiniu požiūriu, t. y. atskirose bylose pripažįstant besąlyginę jų tiesioginio taikymo nacionalinėse teisės sistemoje galimybę. Ši pozicija sudaro prielaidas nukrypti nuo ESTT formuojamos praktikos dėl PPO susitarimų taikymo ES valstybėse ir, siekiant užtikrinti bendros jurisprudencinės sistemos kūrimą, turėtų būti koreguojama bei derinama su ESTT praktika siekiant formuoti vieningą požiūrį į PPO susitarimų taikymą.
3. Suderintos Sistemos konvencija, kaip tarptautinės muitų teisės šaltinis, teisės doktrinoje ir praktikoje paprastai taip pat nepripažįstama tiesioginio taikymo tarptautine sutartimi, kadangi ji nustato pareigas valstybėms naudoti vieningą tarptautinės prekybos apyvartoje dalyvaujančių prekių klasifikavimo sistemą. Tačiau tinkamas šių valstybės pareigų įgyvendinimas teisės doktrinoje ir ESTT praktikoje yra siejamas su būtinybe teisę taikančioms institucijoms (*inter alia* teismams) atsižvelgti į Suderintos Sistemos konvencijos pagrindu parengtas prekių klasifikavimo sistemos aiškinimo taisykles. Lietuvos teisinėje sistemoje šių nuostatų laikymasis nėra nuosekliai užtikrinamas dėl prieštaringos teismų praktikos atskirose bylose. Nurodyta problema gali būti sprendžiama išvertus Suderintos Sistemos Bendrąsias aiškinimo taisykles į lietuvių kalbą ir užtikrinus jų prieinamumą visuomenei bei mokesčių mokėtojams.
4. Kolizijos tarp nacionalinių ir ES muitų teisės šaltinių juos taikant yra sprendžiamos remiantis ES teisės (Sąjungos muitinės kodekso) viršenybės principu, kuris pripažįstamas ir taikomas *inter alia* ir Lietuvos teismų praktikoje. Jis reiškia, kad nacionaliniai teisės aktai negali pakartoti ar perteikti tiesiogiai taikomų ES teisės aktų nuostatų ir negali jiems prieštarauti. Tačiau Sąjungos muitinės kodeksas (1 str.) šiuo metu neįtvirtina konkrečių kolizinių normų, kuriomis remiantis turėtų būti sprendžiamos kolizijos tarp taikomų ES muitų teisės ir tarptautinės muitų teisės šaltinių.

Jos nacionalinių teismų ir ESTT praktikoje yra sprendžiamas individualiai, skiriant tiek tiesioginio taikymo savybes turinčias (pvz., preferenciniai (laisvosios prekybos) susitarimai tarp ES ir trečiųjų valstybių), tiek ir jų neturinčias tarptautines sutartis (pvz., PPO susitarimai, Suderintos Sistemos konvencija) muitų klausimais. Siekiant išspręsti šią problemą, siūlytina Sąjungos muitinės kodekse apibrėžti konkrečias šių kolizijų sprendimo taisykles, taikytinas atskiroms tarptautinių muitų teisės šaltinių kategorijoms.

PROBLEMS INVOLVING THE APPLICATION OF INTERNATIONAL CUSTOM LAW SOURCES IN THE LITHUANIAN LEGAL SYSTEM

Gediminas Valantiejus

Mykolo Romerio universitetas, Lithuania

Summary. The functioning of the modern regulatory system for customs duties, which combines unilateral and multilateral (regional) levels, is currently based on the World Trade Organization (WTO) Agreements (1994) and on the provisions of the Convention on the Harmonised Commodity Description and Coding System (1983). However, the practical application of these provisions is related to conflicts between the sources of national and international law and even the different sources of international law itself. It should be noted that at the present time, individual states have not yet formed a unified approach on whether the WTO Agreements should have a direct effect in their national legal system, as most of the states are following the doctrine of dualism and deny this possibility, although the practices followed by the national courts of the Republic of Lithuania have shown the elements of a monistic approach to this problem. The increasing use of international preferential trade agreements and the prevalence of agreements, which establish the customs unions, could also be regarded as a challenge to the development of international economic law and international trade system. Moreover, analysis of the judicial practices of national courts (in the Republic of Lithuania) and the case law of the Court of Justice of the European Union has confirmed that an explicit approach to the relationship existing between international, EU and national customs law has not yet materialised.

Keywords: international trade, customs duties (tariffs), international customs law, World Trade Organisation Agreements, Harmonized System convention, preferential trade agreements, Union Customs Code.

Gediminas Valantiejus, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto doktorantas bei Ekonomikos ir verslo fakulteto Finansų instituto lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė ekonominė teisė, tarptautinės prekybos teisinis reguliavimas, tarptautinės prekybos apmokestinimas, mokesčių ir muitų teisė.

Gediminas Valantiejus, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of International and European Union Law, Doctoral student; Faculty of Economics and Business, Institute of Finance, Lecturer. Research interests: international economic law, the legal regulation of international trade, taxation of international trade, tax and customs law.